
Profesorowi Doktorowi
habilitowanemu Juliuszowi
Willaume'owi z okazji
siedemdziesiątej rocznicy urodzin
oraz pięćdziesięciolecia pracy
naukowej tom ten poświęcają
Koledzy, Współpracownicy i
Uczniowie

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki
Humanistyczne 29, 7-11

1974

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

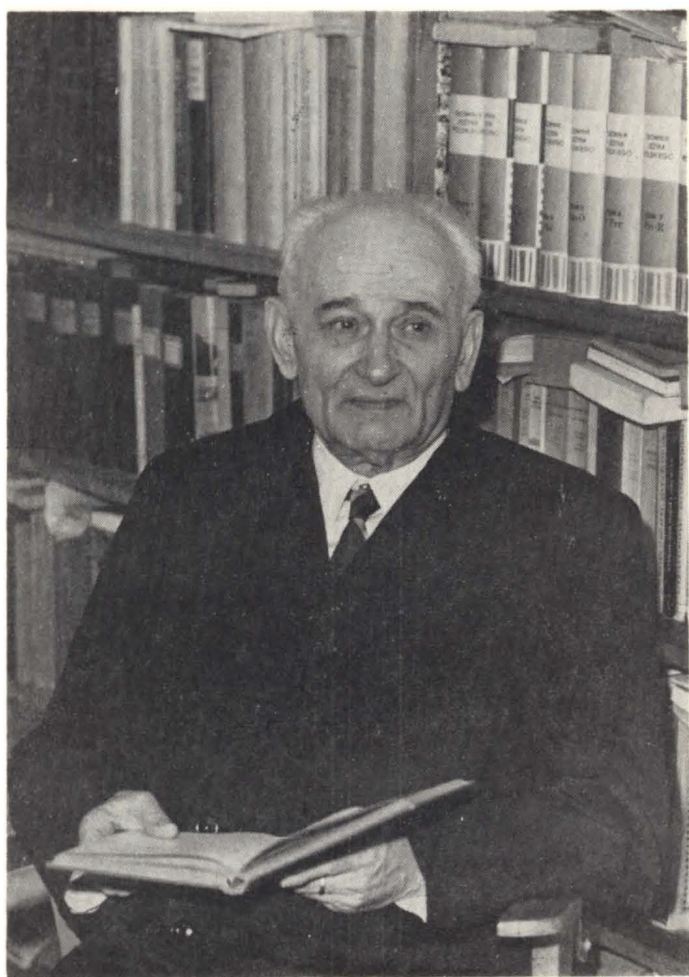
Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Profesorowi Doktorowi habilitowanemu

JULIUSZOWI WILLAUME'OWI

*z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin
oraz pięćdziesięciolecia pracy naukowej
tom ten poświęcają*

Koledzy, Współpracownicy i Uczniowie

W roku 1974 prof. dr hab. Juliusz Willaume obchodził piękny jubileusz 50-lecia pracy naukowej, które zbiegło się z 70 rocznicą jego urodzin.

Badania naukowe Juliusz Willaume rozpoczął bardzo wcześnie. Już w r. 1924, jako 20-letni student historii Uniwersytetu Poznańskiego, opublikował na łamach „Kwartalnika Historycznego” odnaleziony przez siebie memoriał Wielhorskiego z 1789 r. Następnie, będąc uczestnikiem seminarium wybitnego historyka prof. Adama Mieczysława Skałkowskiego, opracował obszerną biografię gen. Józefa Wielhorskiego, najbliższego współpracownika J. H. Dąbrowskiego w legionach i księcia Józefa Poniatowskiego w Księstwie Warszawskim. Za pracę o Wielhorskim, której streszczenie ukazało się w *Życiorysach zasłużonych Polaków wieku XVIII i XIX*, otrzymał młody uczony w r. 1926 międzyśrodkowiskową nagrodę naukową im. Augustyna Cichowicza.

Po ukończeniu studiów w tymże roku i uzyskaniu dyplomu nauczyciela historii rozpoczął pracę pedagogiczną zrazu w gimnazjach: kościańskim i szamotulskim, a następnie kontynuował ją w liceach poznańskich: im. Karola Marcinkowskiego i Jana Kantego. Rozliczne obowiązki nauczycielskie nie przeszkodziły Juliuszowi Willaume'owi w realizacji Jego życiowej pasji. Były nią badania naukowe nad epoką napoleońską i czasami Księstwa Warszawskiego. W okresie tym w polskiej historiografii nowożytnej w dalszym ciągu dominowała szkoła Askenazego, którego jednym z najbardziej znanych uczniów był właśnie prof. Skałkowski. Szkoła ta gustowała szczególnie w biografistyce, i tym należy tłumaczyć temat pracy doktorskiej Juliusza Willaume'a. Była nią biografia jednego z legionowych bohaterów — gen. Amilkara Kosińskiego, napisana pod kierunkiem prof. Skałkowskiego i opublikowana w r. 1930. Recenzent tej pracy Henryk Wereszycki stwierdził, iż charakterystyka generała odznaczała się „trafnością i istotnym obiektywizmem”, a cała książka „daje [...] materiału wiele i niewątpliwie będzie bardzo pomocną każdemu badaczowi polskiemu epoki napoleońskiej, zwłaszcza w dziedzinie wojskowości”.¹

Uzyskawszy stypendium Funduszu Kultury Narodowej, rozpoczął Juliusz Willaume wieloletnie studia i poszukiwania archiwalne w Paryżu, Dreźnie i Berlinie oraz w zbiorach krajowych, gromadząc materiały do

---

¹ „Kwartalnik Historyczny”, 1930, s. 606.

swej pracy habilitacyjnej. Przed jej ostatecznym opracowaniem opublikował w latach trzydziestych wiele studiów, artykułów i recenzji z epoki napoleońskiej, w tym także w języku francuskim na łamach poważnego czasopisma naukowego wychodzącego w Paryżu „Revue des Études Napoléoniennes”. Uwieńczeniem badań w tym zakresie stała się ukończona w r. 1937 obszerna rozprawa habilitacyjna „Fryderyk August jako książę warszawski”. Pierwsze egzemplarze tej książki wyszły spod prasy drukarskiej w sierpniu 1939 r., tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej. Na przeprowadzenie habilitacji nie starczyło już wówczas czasu.

Monografia ta stanowiła nie tylko kolejne poważne osiągnięcie naukowe Autora, którego wybitny znawca tej epoki Marcelego Handelsmana stawiał na czele uczniów Skałkowskiego², lecz także świadczyła o wyraźnej ewolucji, jaka zaszła w jego poglądach i koncepcjach historycznych. Ukazując w oparciu o bogate materiały źródłowe, pochodzące z 16 archiwów krajowych i zagranicznych, życie i działalność Fryderyka Augusta na szerokim tle stosunków politycznych, społecznych i gospodarczych, odchodził Autor od zbyt jednostronnych kanonów i wzorów biografistyki szkoły Askenazego. Oceniając politykę Napoleona wobec Polski realistycznie i krytycznie, zbliżył się natomiast wyraźnie do bardziej postępowych koncepcji innego z wybitnych historyków polskich ówczesnej doby, Marcelego Handelsmana³. Przebiegająca w tym kierunku ewolucja Uczonego świadczyła o Jego krytycyzmie oraz trzeźwości w ferowaniu sądów oceniających skomplikowaną przeszłość. Była oznaką uzyskania samodzielności i pełnego „samostanowienia” naukowego. Nieprzemijające walory publikacji J. Willaume’a o Fryd. Auguście podkreślił ostatnio Andrzej Zahorski, widząc w niej „wybitną książkę o czasach napoleońskich”.⁴

W okresie okupacji hitlerowskiej Juliusz Willaume znalazł się na Lubelszczyźnie, gdzie z własnej inicjatywy brał udział w tajnym nauczaniu indywidualnym. Po wyzwoleniu przystąpił natychmiast do pracy w instytucjach powołanych przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, zrazu w Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Lublinie, a następnie w Polskim Związku Zachodnim. W r. 1946 habilitował się w Poznaniu, następnie wykładał na Uniwersytecie Łódzkim. Wydał wówczas krytyczne prace omawiające politykę germanizacyjną i kolonizacyjną Prus na ziemiach polskich, a także ogłosił szereg nowatorskich studiów o stosunkach polsko-pruskich w czasach Księstwa Warszawskiego. Spotkały się one z uznaniem i nader

---

² M. Handelsman: *Czasy porozbiorowe*, „Kwartalnik Historyczny”, 1937, s. 312.

³ Por. J. Danielewicz i G. Brzęk: *W sprawie przynależności historyka do szkoły*, „Annales Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio F, vol. XI, s. 167 i n.

⁴ A. Zahorski: *Spór o Napoleona we Francji i w Polsce*, Warszawa 1974, s. 252.

pozytywną oceną kompetentnego znawcy przedmiotu, Bronisława Pawłowskiego.⁵

Od r. 1953 Juliusz Willaume związał się na trwałe z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W charakterze profesora nadzwyczajnego, a od 1959 r. zwyczajnego, przez wiele lat kierował Katedrą Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej, której był organizatorem. Trwający do dnia dzisiejszego okres lubelski stał się szczególnie owocny dla Jego osiągnięć naukowych. Znacznie poszerzona została przede wszystkim problematyka badań. Obok ulubionej tematyki z zakresu Księstwa Warszawskiego, zaznaczona artykułami o misji berlińskiej Józefa Kalasantego Szaniawskiego i przesileniu w ministerstwie policji Księstwa Warszawskiego, napisał Profesor kilka interesujących i odkrywczych artykułów dotyczących stosunków polsko niemieckich w nieco późniejszym okresie. Omówił między innymi działalność Lipskiego Komitetu pomocy wychodźcom polskim w r. 1831/32 oraz udział Polaków w powstaniu drezdeńskim 1849 r. W obrębie zainteresowań badawczych Jubilata znalazła się także problematyka gospodarczo-społeczna, związana z dziejami Lubelszczyzny pierwszej połowy XIX w. Szereg cennych studiów z tego zakresu złożyło się na książkę pt. *Wieś lubelska przed uwłaszczeniem* (1964), która przyniosła Autorowi nagrodę naukową Prezydium WRN w Lublinie.

Kolejną dziedziną, w której osiągnięcia Profesora są szczególnie godne podkreślenia, stała się historia historiografii zarówno polskiej jak i powszechnej. Problematykę tę zapoczątkował w r. 1955 krytycznym artykułem o Szymonie Askenazym. W ślad za nim przysły następne o niemieckich dziejopisach z XIX stulecia: Fryderyku Raumerze i Maksie Lehmannie (w jęz. niemieckim) oraz historiografii polskiej okresu pozytywizmu (w jęz. rumuńskim). W latach ostatnich spod pióra Jubilata wyszły wnikliwie i cenne szkice poświęcone francuskiej historiografii epoki napoleońskiej, zwłaszcza Edouardowi Driaultowi i Georgesowi Lefebvre'owi. Błyszczą one erudycją i głęboką znajomością przedmiotu, podobnie jak wiele recenzji Profesora, w których omawia systematycznie na łamach czołowych polskich periodyków historycznych prawie wszystkie cenniejsze światowe nowości napoleońskie.

Najwybitniejszym osiągnięciem edytorskim Juliusza Willaume'a są natomiast wydane niedawo przez Ossolineum trzytomowe pamiętniki Kajetana Koźmiana, które poprzedził zwięzłą, lecz nader wnikliwą przedmową, oraz opatrzył erudycyjnymi komentarzami.

Głębokie poczucie obowiązku obywatelskiego i zrozumienie społecznej funkcji historii skłaniało zawsze Jubilata do popularyzacji wiedzy o przeszłości. Dla zbiorowego wydawnictwa pt. *Godło, barwy i hymn Rzeczy-*

---

⁵ „Kwartalnik Historyczny”, 1949, s. 292.

pospolitej opracował On dzieje polskiego hymnu narodowego na tle półtorawiekowej walki narodu polskiego o niepodległość. Wysoki poziom rzetelnej analizy naukowej dotyczącej genezy i recepcji hymnu zespolił się tu mocno z najwyższymi osiągnięciami popularyzacyjnymi: prostym i pięknym a zarazem sugestywnym językiem i stylem, gorącym, lecz właściwie rozumianym patriotyzmem. Książka doczekała się następnych wydań, a zarys pióra Juliusza Willaume'a jest wielokrotnie cytowany przez uczonych z różnych dziedzin wiedzy i budzi, co w nauce nie jest rzeczą częstą, niekłamane uznanie specjalistów.⁶

Osiągnięcia naukowe Jubilata byłyby niepełne, gdyby nie wspomnieć o Jego pracy i działalności o charakterze redakcyjnym. Od 20 już lat pełni On funkcję redaktora sekcji humanistycznej „Annales UMCS”. W okresie tym ukazało się 20 tomów tego poważnego czasopisma naukowego, które drogą wymiany dociera do prawie wszystkich ważniejszych ośrodków naukowych w świecie.

Skrócony z konieczności przegląd dotychczasowej twórczości naukowej Jubilata wskazuje nie tylko na jej znaczny bilans ilościowy, wyrażający się liczbą 230 pozycji bibliograficznych⁷, lecz na równie wysoki poziom i dużą wszechstronność. Chronologicznie obejmuje poważną część okresu nowożytnego — koniec XVIII i prawie cały wiek XIX. Dotyczy na równi historii powszechnej, a zwłaszcza problemów stykowych między Polską a Francją i Niemcami, jak i zagadnień ogólnopolskich i regionalnych związanych z Lubelszczyzną. W tym bogatym dorobku czołowe miejsce zajmują bezsprzecznie książki i prace dotyczące epoki napoleońskiej i czasów Księstwa Warszawskiego. W dziedzinie tej prof. Willaume jest prawdziwym autorytetem i jednym z najlepszych znawców w Polsce. Jego osiągnięcia w tym zakresie weszły na trwałe do dorobku historiografii polskiej.

Na równi z pracą naukową spełniał Jubilat swe obowiązki dydaktyczne i wychowawcze. Jego wykłady i seminaria były zawsze doskonale przygotowane i odznaczały się wysokim poziomem naukowym. Na UMCS pod kierunkiem prof. Willaume'a zostało napisanych ponad 150 prac magisterskich, 5 doktorskich i 3 habilitacyjne.

Prof. Willaume utrzymuje żywe kontakty z przedstawicielami nauki europejskiej, zwłaszcza radzieckiej, francuskiej, niemieckiej (NRD) oraz rumuńskiej. Jest członkiem wielu towarzystw naukowych, między innymi poznańskiego, łódzkiego i lubelskiego. W Lubelskim Towarzystwie Naukowym pełnił funkcję przewodniczącego wydziału humanistycznego oraz wiceprzewodniczącego Zarządu Głównego. Był także prezesem Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego. Od 1935 r. jest współpra-

⁶ Por. J. Pachonński: *Jeszcze Polska nie zginęła*, Gdańsk 1972, s. 121.

⁷ Patr.: S. Wiśniewski: *Bibliografia prac prof. dr. Juliusza Willaume'a za lata 1924—1974*, Lublin 1975.

cownikiem Komisji Polskiego Słownika Biograficznego PAU i PAN, a od r. 1960 członkiem Komisji Historii Powszechnej Nowożytnej PAN. Aktywny udział Jubilata w życiu społecznym i politycznym zaznaczył się szczególnie w latach 1963—1966, gdy pełnił funkcje przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego w Lublinie i był członkiem Centralnego Komitetu SD. Prof. Willaume posiada wysokie odznaczenia przyznane Mu przez władze Polski Ludowej: Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski i Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Medale: Trzydziestolecia i Komisji Edukacji Narodowej oraz Odznakę Tysiąclecia i odznaczenie „Zasłużony dla Lubelszczyzny”.

Niniejszy tom „Annales” zawierający rozprawy i studia pióra przyjaciół, kolegów, współpracowników i uczniów prof. Willaume’a jest wyrazem uznania i szacunku środowiska uniwersyteckiego i historycznego dla osiągnięć i zasług Jubilata, który w swym życiu i pracy był i jest zawsze wierny powołaniu uczonego i obowiązkom obywatela.

Wiesław Śladkowski